

SAMENVATTING

Begin 2007 werd door de Rutgers Nisso Groep (RNG), in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC), een studie uitgevoerd naar aard, omvang en risico's van instrumentele vormen van tienerseks. Bij deze vormen van seksueel gedrag lijken niet relatievorming en intimiteit de primaire motivatie te zijn, maar lustbeleving of materieel gewin. Seksueel gedrag dat hieronder kan vallen is seks met een onbekende, seks in ruil voor geld of iets anders, deelname aan seksfeesten of seks op Internet. De primaire onderzoeksmethode van deze studie was literatuuronderzoek. Aanvullende gegevens werden verkregen uit een expertmeeting met veldexperts en secundaire analyses op het databestand van een eerder uitgevoerd grootschalig representatief onderzoek onder jongeren van 12 tot 25 jaar (*Seks onder je 25ste*). Hieronder vindt u de onderzoeksvragen van de huidige studie en een samenvatting van de bevindingen.

1) Wat is de aard en omvang van seksueel gedrag van jongeren dat niet in het teken staat van relatievorming of intimiteit, maar van lustbeleving of materieel gewin? Komt dergelijk gedrag vaker voor binnen bepaalde groepen jongeren (gekenmerkt door demografische kenmerken, achtergrond of straatcultuur)? Op welke wijze en in welke contexten komt dergelijk gedrag tot stand?

Losse seksuele contacten komen regelmatig voor onder jongeren. Bijna één op de vijf seksueel actieve Nederlandse jongeren had geen relatie met de laatste persoon waarmee men geslachtsgemeenschap had. Ook seks op Internet is niet uitzonderlijk: ongeveer één op de tien jongens en één op de twintig meisjes zegt hier in een half jaar ervaring mee te hebben. Wat ze dan precies hebben gedaan is onbekend, het gaat hier om al het gedrag dat door jongeren zelf als zodanig wordt benoemd. Seks in ruil voor geld of een andere beloning en seks op seksfeesten, lijkt binnen de totale populatie jongeren bij een zeer kleine minderheid voor te komen, hoewel we met betrekking tot seksfeesten niet over Nederlandse cijfers beschikken.

Op basis van de literatuur, de gesprekken met veldexperts én de secundaire analyses kunnen wel groepen worden onderscheiden, waarbinnen instrumentele vormen van seks vaker voor lijken te komen. Ten eerste lijkt dit gedrag vaker voor te komen in grote steden. Uit de secundaire analyses komt naar voren dat jongeren in zeer sterk stedelijke gebieden relatief vaak seks tegen betaling of seks met losse partners hebben en permissiever denken over seks zonder gevoelens. Ook in een onderzoek in Amsterdam Zuidoost wordt geconcludeerd dat seks in ruil voor een beloning en bezoek aan seksfeesten meer dan incidenteel voorkomt, hoewel hier ook geconstateerd wordt dat dit de stads(deel)grenzen overschrijdt.

Binnen de groep jongens lijkt de groep van 12 tot 14 positiever tegenover instrumentele vormen van seks te staan: voor hen was de laatste partner vaker een losse partner, ze denken positiever over seks zonder dat twee mensen veel voor elkaar voelen en zeggen relatief vaak dat ze het in orde vinden dat een jongen in bepaalde situaties seks verwacht (bijvoorbeeld als een meisje bekend staat als 'makkelijk' op seksueel gebied). Verder hebben dakloze jongeren en jongeren met psychische problemen, bijvoorbeeld jongeren die depressief of verslaafd zijn, vaker seks in ruil voor geld of een andere beloning. Jongeren die hoger scoren op depressiviteit hebben ook vaker (negatieve) ervaringen met Internetseks. Daarnaast hebben homojongens vaker ervaringen met losse partners, betaalde seks en seks op Internet.

Onderscheid naar opleidingsniveau en etnische achtergrond laat tegenstrijdige resultaten zien. Op basis van de secundaire analyses lijken lager opgeleide jongeren en jongens met een Marokkaanse of Turkse achtergrond vaker aan bijvoorbeeld ruilseks of seks op Internet te doen. Ook in de expertmeeting naar aanleiding van de quickscan in Amsterdam Zuidoost wordt gezegd dat de meeste meisjes die aan ruilseks doen, laag opgeleid zijn. Er zijn echter ook studies naar instrumentele vormen van seks die geen verschil naar etniciteit of

opleidingsniveau vinden. Mogelijk zijn niet zozeer etniciteit en opleidingsniveau bepalende factoren, maar eerder sociaal economische status en (hiermee samenhangend) een problematische gezinsachtergrond.

Een warm gezinsklimaat (waarin ouders affectie tonen, helpen als het nodig is en veel van hun kinderen afweten), lijkt namelijk samen te hangen met minder ervaring met verschillende vormen van instrumentele seks. In de secundaire analyses werden negatieve samenhangen gevonden tussen een dergelijke gezinsachtergrond en betaalde seks, Internetseks en seks met losse partners. Ook in de literatuur werden verschillende aanwijzingen gevonden dat een problematische gezinssituatie de kans op ervaringen met instrumentele seks vergroot. De veldexperts bevestigden dit verband vanuit de eigen praktijkervaring.

2) Hoe beleven jongeren deze vormen van seksueel gedrag? In welke mate zijn dergelijke contacten vrijwillig dan wel onvrijwillig? Wordt dergelijk gedrag binnen bepaalde subgroepen anders beleefd?

Op deze vraag valt op basis van dit onderzoek nauwelijks antwoord te geven, mede omdat het overgrote deel van het beschikbare onderzoek kwantitatief van aard is. Wat we wel weten, is dat de meeste jongeren een voorkeur hebben voor seks binnen een relatie. Ook weten we dat er jongeren zijn die orale seks geen 'seks' noemen, die seks tegen betaling geen 'prostitutie' noemen en die aandringen om seks te krijgen geen 'seksueel geweld' noemen. Dit wordt ook erkend door de veldexperts. Waar voor welke groepen de grens ligt tussen vrijwilligheid en onvrijwilligheid is onbekend. Opvattingen op dit gebied lijken sterk uiteen te lopen en ook verschillend te zijn voor jongens en meisjes.

3) Zijn er verschuivingen waar te nemen in aard en omvang van dergelijk gedrag en in de beleving ervan in de afgelopen 10 jaar?

Door veldexperts worden duidelijk verschuivingen waargenomen. Jongeren lijken op veel jongere leeftijd bezig te zijn met seks, ze gaan verder in seksuele contacten (vroeger zoenden meisjes om aandacht te krijgen, tegenwoordig pijpen ze) en de plek waar over seks gepraat wordt of waar geëxperimenteerd wordt is veranderd (vroeger het fietsenhok, tegenwoordig het Internet). Uit cijfers van het Korps Landelijke Politiediensten blijkt dat het aantal aangiften van zedendelicten via Internet de laatste jaren sterk toeneemt.

Vanuit de literatuur worden dergelijke veranderingen in seksueel gedrag en seksuele moraal gedeeltelijk bevestigd. De verschuivingen zijn echter niet groot: in 1995 was de leeftijd waarop de helft van de jongeren ervaring had met geslachtsgemeenschap 17,7, in 2005 was dat 17,3. De toename van het percentage jongeren met seksuele ervaring is ook vooral terug te vinden in de oudere groep tieners (vanaf 15 jaar) en minder onder jongeren van 12 tot 14 jaar. Seksueel gedrag op Internet is ontegenzeggelijk toegenomen, simpelweg omdat het gebruik van Internet door jongeren in de afgelopen 10 jaar explosief is toegenomen. In hoeverre seks in ruil voor geld of een andere beloning en het bezoeken van seksfeesten in de afgelopen 10 jaar is toegenomen, is onbekend. Ook is er weinig bekend over verschuivingen in seksualiteitsbeleving. Wel zijn jongeren in 10 jaar tijd iets makkelijker gaan denken over seks zonder dat de partners veel voor elkaar voelen. In 1995 vond één op de zes schoolgaande jongeren dit in orde, in 2005 was dit toegenomen tot één op de vier.

4) Hangen dergelijk gedrag en beleving samen met ervaringen met seksueel misbruik of geweld en eventuele andere risico's?

Harde bewijzen voor een samenhang tussen ervaring met instrumentele vormen van seks of de beleving hiervan en ervaringen met seksueel geweld zijn er niet, maar er bestaan wel verschillende aanwijzingen die een verband doen vermoeden. Zo is veelvuldig aangetoond dat jongeren die wel eens seks hebben gehad in ruil voor geld of een andere beloning, ook

vaker ervaring hebben met seksueel geweld. Vanwege het correlatieve karakter van dergelijke verbanden kunnen de ervaringen met ruilseks mogelijk ook een reactie zijn op seksueel misbruik. In de literatuur is veelvuldig aangetoond dat seksueel misbruik in de kindertijd samenhangt met seksueel acting-out gedrag tijdens de adolescentie.

Aan seksueel gedrag op Internet zijn specifieke risico's verbonden die de kans op seksueel geweld mogelijk vergroten. Zo is het op Internet altijd mogelijk om opnames te maken wanneer iemand iets seksueels doet voor de webcam. Op deze manier krijgt de ander materiaal in handen waarmee hij of zij druk kan uitoefenen om nog meer of verdergaande beelden van seksuele handelingen te verkrijgen. Daarnaast zijn er risico's verbonden aan het maken van afspraakjes via Internet. Het is goed mogelijk dat iemand zich op Internet anders voor heeft gedaan dan hij of zij is en dat hij of zij bij een afspraak ineens een volwassen man blijkt te zijn, in plaats van een leeftijdsgenoot.

Tenslotte komt vanuit theorie en empirie naar voren dat eerdere ervaringen met instrumentele seks (of het vermoeden daarvan) het soms moeilijk maken om dergelijke contacten in het vervolg te weigeren, vooral voor meisjes. Van meisjes die eerder vrijwillig hebben deelgenomen aan instrumentele seksuele activiteiten wordt soms verwacht of zelfs geëist dat ze dit nogmaals, of ook met anderen, zullen doen. Het vergt van deze meisjes meer volharding om dit te weigeren, dan van meisjes die dit nooit eerder deden. Ook veldexperts op het terrein van zedendelicten signaleren dat daders eerder eigen verantwoordelijkheid aan het slachtoffer toeschrijven, wanneer bijvoorbeeld al van haar bekend was dat ze makkelijk bepaalde seksuele handelingen verricht. Er wordt dan gezegd dat het meisje het zelf ook wilde.

5) Welke rol spelen televisie, Internet en mobiele telefoons bij deze vormen van seksueel gedrag?

Beelden van (instrumentele) seks op televisie zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Daarnaast biedt de komst van Internet tal van nieuwe mogelijkheden op seksueel gebied, zowel voor het in contact komen met erotisch materiaal als voor seksueel getinte interacties. Zowel theoretisch als intuïtief valt te veronderstellen dat de confrontatie met seksueel getinte beelden hun invloed doen gelden. Empirische bewijzen dat deze ontwikkeling samenhangt met instrumenteel seksueel gedrag onder tieners, met veranderende seksuele attitudes of met het vóórkomen van seksuele dwang onder jongeren ontbreken. Verschillende aanwijzingen zijn er wel.

Zo lijkt het erop dat jongeren die veel naar geseksualiseerde media kijken, vaker en op jongere leeftijd ervaring opdoen met bijvoorbeeld geslachtsgemeenschap. Jongeren die meer dan gemiddeld naar seksueel getinte televisiebeelden kijken, lopen wat betreft seksueel gedrag 9 tot 17 maanden vóór op jongeren die hier minder vaak naar kijken. Een hogere consumptie van seksueel getinte media hangt daarnaast samen met een hogere inschatting van de seksuele ervaring van leeftijdgenoten en meer genderstereotype rolopvattingen. Vooral meisjes zijn meer seksueel gepreoccupeerd en minder tevreden met het eigen uiterlijk, naarmate ze vaker naar geseksualiseerde beelden in de media kijken. Een verband met ervaringen met seksueel geweld is dan voorstelbaar, aangezien er ook vaak een verband wordt gevonden tussen dergelijke ervaringen en een negatief zelfbeeld. Daarnaast zijn voor jongens ook verbanden gevonden tussen het gebruik van muziekzenders en Internet en de verwachting om grenzen van anderen niet te zullen respecteren.

Wanneer gekeken wordt naar effecten van mediagebruik, is van belang om te kijken naar bepaalde beschermende en risicofactoren. De invloed van seksueel getinte beelden in de media is niet voor alle jongeren hetzelfde. Jongeren zijn geen passieve ontvangers, maar ze selecteren ook zelf bepaalde beelden, kijken hier met meer of minder aandacht naar en interpreteren het op verschillende manieren. Zo blijkt het kijken naar (gewelddadige) porno

uitsluitend samen te hangen met seksueel gewelddadig gedrag bij mannen die hier al toe neigen. Ook is de samenhang tussen het zien van seksueel getinte beelden en meer seksueel gedrag en permissievere attitudes sterker bij jongeren die aangeven dat ze de beelden in de media positief evalueren of realistisch vinden. Ouders zouden hierin ook een mediërende rol kunnen vervullen, bijvoorbeeld door de beelden vanuit de media in gesprekken in een meer realistisch kader te plaatsen of te praten over wat hun kind doet en meemaakt op Internet. Jongeren die aangeven dat de ouders zich meer met hun mediagebruik bemoeien, denken bijvoorbeeld minder permissief over een aantal instrumentele vormen van seks. Jongeren die zeggen dat ze vaker met de ouders praten over wat ze op Internet doen, hebben minder negatieve ervaringen op Internet.

6) Wat is er bekend over de reactie van politie en hulpverlening op effectieve preventie en aanpak van seksueel geweld dat zich kan voordoen bij deze vormen van seksueel gedrag?

Allereerst is, zoals eerder gezegd, niet duidelijk in hoeverre instrumentele seks schadelijk of onvrijwillig is en daarmee ook niet in hoeverre preventie noodzakelijk is. Wanneer preventie wenselijk zou zijn, kunnen ouders hierbij een rol spelen. Zij kunnen dit doen door te proberen op de hoogte te zijn van het doen en laten van hun kinderen, door affectie te tonen en er te zijn wanneer dit nodig is. Ook kunnen ze aan media-opvoeding doen: samen met de kinderen naar televisie kijken, bespreken wat ze zien en eventueel beperkingen opleggen met betrekking tot programma's die in hun ogen ongeschikt zijn.

Hulpverlening en politie kunnen pas iets doen wanneer er een hulpvraag is, of wanneer er aangifte wordt gedaan. Bij de vormen van tienerseks die de focus zijn van deze studie is dit vaak niet het geval. Wanneer er duidelijk sprake is van seksueel geweld of prostitutie soms wel. In dat geval wordt de opvang door hulpverlening en politie vaak als onvoldoende ervaren. Beide sluiten onvoldoende aan bij de belevingswereld van jongeren. Het aanbod is versnipperd en in sommige gemeenten vrijwel helemaal afwezig. Over effectieve interventies is verder nauwelijks iets bekend.

Samengevat kan worden gezegd dat er veranderingen plaatsvinden in het aanbod aan seksueel getinte beelden in de media en in de seksuele moraal en het gedrag van jongeren. Theoretisch zijn hier zeker risico's aan verbonden, maar in hoeverre dit werkelijk het geval is, is nog met onvoldoende zekerheid te zeggen. Er zijn aanwijzingen dat seks tegen beloning of betaling of deelname aan seksfeesten slechts bij een kleine (kwetsbare) groep jongeren voorkomt. Deze groepen verdienen onze aandacht. Het aanpassen van interventies aan de veranderende context voor seksuele ontwikkeling is hiervoor een vereiste. Deze moeten aansluiten bij de belevingswereld van jongeren en meer specifiek bij de beleving van specifieke doelgroepen, zoals jongeren met een verstandelijke beperking of jongeren uit bepaalde subculturen.